

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Т. О. Ісаєв

МОНАСТИРСЬКА КОЛОНІЗАЦІЯ ІЗЮМСЬКОГО СЛОБІДСЬКОГО КОЗАЦЬКОГО ПОЛКУ

У статті розглядається проблема монастирської колонізації Ізюмського слобідського козацького полку. Висвітлено історіографію питання, з'ясовано час виникнення монастирів Ізюмського козацького полку, досліджено питання формування їх володінь та кількість монастирських підданих, охарактеризовано участь монастирів у обороні Слобожанщини. Визначено особливості монастирської колонізації Ізюмського полку порівняно з іншими слобідськими полками.

Ключові слова: Ізюмський слобідський козацький полк, монастирська колонізація, Святогорський Успенський монастир, Зміївський Миколаївський козацький монастир, Гороховатська Різдо-Богородицька пустинь.

Одним із важливих аспектів вивчення історії України є дослідження минулого окремих її регіонів. Серед різних частин нашої держави особливо вирізняється Слобожанщина – одна з найпізніше заселених земель, прикордонний свого часу регіон, де інтенсивно відбувається діалог культур і традицій, засвоєння чужого і, водночас, усвідомлення власної ідентичності.

У краєзнавчих же студіях минулого Слобожанщини однією з ключових проблем є дослідження заселення та освоєння цієї території. Цей процес колонізації йшов кількома потоками: урядовий, народно-козацький та монастирський, однак в історіографії здебільшого увага приділялася першим двом, а останній розглядався побіжно й поверхово. Усе це разом і зумовило актуальність статті «Монастирська колонізація Ізюмського слобідського козацького полку».

Історіографія не лише зазначеної теми, а й взагалі монастирської колонізації Слобожанщини незначна. Більшість дослідників минулого Слобожанщини не зупинялися на висвітленні цього питання, а лише давали деякі відомості про заснування монастирів, інколи писали про їх земельні угіддя та іншу власність. Так, архієпископ Філарет (Гумільовський) в «Историко-статистическом описании Харьковской епархии» [17] вперше наводить дані про час виникнення всіх монастирів Слобожанщини, на основі ряду архівних документів описує їх історію та володіння протягом XVII-XVIII ст. Однак, маючи такий масив інформації, Філарет не робить жодних узагальнень щодо впливу монастирів на колонізацію та розвиток Слобожанщини.

Справжня ж наукова розробка історії регіону пов'язана з ім'ям Д. І. Багалія. Окрім великої заслуги з приводу публікації архівного матеріалу [12], саме цей учений почав розробку історії практично всіх сторін життя Слобідської України. У ряді своїх праць [3; 4; 5] Д. І. Багалій висвітлював і монастирську колонізацію Слобожанщини, але робив це поверхово, на поодиноких прикладах, не вирізняючи специфіки різних слобідських полків.

Після Д. І. Багалія лише А. Г. Слюсарський висвітлював роль монастирів в історії освоєння Слобожанщини. У монографіях «Слобідська Україна» [15] та «Социально-экономическое развитие Слобожанщины (XVII-XVIII вв.)» [16] А. Г. Слюсарський наводить нові документи про церковно-монастирське землеволодіння, досить ґрунтовно розглядає участь монастирів у соціально-економічному житті Слобожанщини. Однак, як і попередні дослідники, він не виокремлює монастирської колонізації в різних слобідських полках. Інколи А. Г. Слюсарський поширює узагальнення на основі факту з історії одного монастиря на всі інші. Усі ж інші дослідники минулого Слобідської України або не ставили метою висвітлення монастирської колонізації [22], або обмежувались перерахуванням земельних володінь окремих монастирів [21].

Таким чином, постало завдання дослідити монастирську колонізацію Ізюмського слобідського полку, наголосити на її особливостях порівняно з іншими полками. Насамперед потрібно відзначити, що на території Ізюмського полку кількість монастирів була зовсім

незначною. Якщо в Харківському полку знаходилось 10 монастирів (Харківський Покровський, Курязький Преображенський, Хорошев дівичий, Озерянська Богородича пустинь, Краснокутський Петропавлівський, Сеннянський Покровський, Вольновський, Аркадівська пустинь, Чугуївський Успенський, Чугуївська Володимирська пустинь), то в Ізюмському полку – тільки три (Святогорська Успенська пустинь, Зміївський Миколаївський монастир та Гороховатська Богородична пустинь) [17, с. 22-118], хоча територія Ізюмського полку втричі більша за територію Харківського.

Але, незважаючи на це, монастирі в Ізюмському полку відігравали значну роль в колонізації. Так Д. І. Багалій відзначав, що перше місце між монастирів належало Святогорському монастирю, в тому числі і в справі освоєння навколишніх земель [3, с. 380-381]. Знаходився цей монастир на правому березі Сіверського Дінця і був із моменту свого виникнення та до 70-х років XVII ст. найпівденнішим населеним пунктом Слобожанщини.

Коли точно виник Святогорський монастир, невідомо. Майже кожен дослідник історії цієї обителі висував власну версію щодо часу його заснування, але аналізу всіх наявних джерел не здійснювалось.

Варто сказати, що поява великої кількості гіпотез про час заснування монастиря зумовлена відсутністю інформації про перші десятиліття існування Святогорського монастиря. Датування ж часу виникнення Святогорського монастиря за різними версіями коливається від VIII до початку XVII століття [7; 8; 13; 19]. Найбільш ранні відомості про Святі Гори подає австрійський посол у Московській державі в 1526 році [6, с. 106]. Із 40-х років XVI ст. повідомлення про Святі Гори зустрічаються в різних джерелах, перш за все в Никонівському літописі, посольських книгах та розписах московських сторож 70-х рр.

Перша письмова згадка про існування монастиря в Святих Горах відноситься до 1620 року. У справі щодо чолобиття старця Святогорського монастиря Олександра з братією про видачу в той монастир руг за 1636 рік зустрічаємо: «І в Розряді знайдено: 128 [1620 рік] року березня в 9 день государ ... пожалував Святогорського монастиря, що на Сіверському Дінці, ігумена Єфрема з братією, наказав давати їм своє государеве утримання, щорічні руги...» [2, с. 31].

У XVI-XVII ст. Святі Гори були важливим дозорним пунктом станично-сторожової служби Московського царства. У наказах XVI-XVII ст. московським станичникам та сторожам надзвичайно чітко описувалося все, що потрібно виконувати під час несення служби: куди їхати, про що дізнаватися та що шукати. Так, у 1648 році валуйківському воєводі Іванові Федоровичу Голянищеву-Кутузову цар наказував, що московським служилим людям обов'язково потрібно заїхати в монастир, щоб отримати відомості від «старців» [25. – Ф. 210. – Оп. Моск. ст. – Спр. 169. – Арк. 25]. В наказах же XVI ст. [1, с. 7-8, 13] не вазначалося, що потрібно заїхати до монастиря, з чого й можна припустити, що в Святих Горах у XVI ст. його не було. Саме тому будемо вважати часом виникнення Святогорського монастиря 1620 рік.

Уже на початку XVI ст. московські сторожі оцінили стратегічне розташування Святих Гір, саме з того часу вони постійно там перебували. Зрозуміло, що, коли тут виник монастир, він став відігравати важливу роль в захисті від «воровских черкас», ногайських та татарських набігів на Слобожанщину та Московське царство.

Монахи Святогорського монастиря сповіщали станичникам про всі події, які відбувалися в цьому регіоні, так у відписці Белгородського воєводи від 17 травня 1622 року пишеться: «в нинішньому 130 році [1622 р.] квітня в ... день приїхав у Белгород зі станиці Святих Гір Яцько Черкашенин з товаришами, а на розпити відповів: були вони в Святих Горах у старців, і їм старці розповідали, що побили белгородські гулящі люди: Івашка Мадєєнок, Мелешка Савельєв, Івашка Стрельников та Якушка на річці, на Дінцю двох черкас.» [1, с. 174] Але найчастіше від монастиря поступали відомості про пересування татар та їх можливі напади.

У зв'язку з цим царі Михайло Федорович та Олексій Михайлович звертали особливу увагу на Святогорську обитель. Вони наказували тримати там постійну військову сторожу як для охорони монастиря від набігів татар, так і для спостереження за рухом цього неприятеля [11, с. 32].

У Святогорському монастирі справно слідували царським указам, направляючи важливі відомості про набіги татар і дії «воровских черкас» у польських (або польних, тобто тих, що

знаходяться в полі) містах. У липні 1644 р. валуйським станичникам «святогорський старець Іов та заставні люди, белгороді й чугуївці, оголосили: в липні приходили до них у Святі Гори черкас 8 чоловік і сказали, що вони з отаманом своїм Іваном Безшерстим в кількості 70 чоловік були в Мордві, а тепер чекають в околицях Гір кримських послів та посланців государевих, щоб пограбувати їх. І вони ж додали, що окрім цієї шайки, інші воровські Черкаси лежать навколо Святих Гір уздовж Дінця і біля Посольської дороги «. Тоді ж дізналися, що миргородський градоначальник, поляк Станіслав Ігульчевський, відправив дві групи «черкас» на Дінець: одну на Посольську дорогу, щоб грабувати царських і кримських послів; другу – щоб грабувати росіян на рибних ловлях на Дінці й Осколі [11, с. 32].

У 1648 р. монахи повідомили, що на Посольському перевозі 300 черкас намагалися пограбувати послів, але останнім вдалося втекти [25. – Ф. 210. – Оп. Моск. ст. – Спр. 169. – Арк. 146]. 26 квітня 1654 року приїхав до Валуйок з Святих гір станичний отаман Наум Богуславський з товаришами й розповів: «...розповідав їм у монастирі ігумен Феофан, що приходили в Святогорський монастир з Дону донські козаки молитися й розповіли: відправлена з Дону станиця в Москву з вістями, що кримський цар піднімається на государеві міста» [17, с. 58]. Монастир прислав у Валуйки звістку про появу татар біля Сіверського Дінця й у 1681 році [26. – Ф. 1791. – Оп. 2. – Спр. 111. – Арк. 26-27].

Через прикордонне розміщення та постійну військову небезпеку монастир знаходився у добре захищеній місцевості: з трьох сторін обитель закривали стрімкі гори, де ріс густий ліс. Важко спочатку було дістатися до чернечих келій, до яких вело 600 сходів довжиною 200 сажень [25. – Ф. 210. – Оп. Белг. ст. – Спр. 886. – Арк. 35].

Монастир був і чудовим спостережним пунктом, розміщеним поряд з традиційним місцем переправи через Дінець, яку татари рідко коли оминали. Спостереження велися, мабуть, зі спеціально обладнаного майданчика між крейдяними відрогами. Це підтверджується й переказом про те, що у великій печерній келії малося сторожове вікно, яке виходило в глибоку розщелину між двома крейдяними конусами, де й було влаштовано вартовий балкон «на дерев'яних перекладинах, що упиралися в боки розщелини, і звідси, як із своєрідного, зовні непомітного гнізда, можна бачити околиці ледь не на 100 квадратних верст» [20, с. 10-11].

Монахам Святогорського монастиря доводилось інколи захищатися й самим. А для цього в 1672 р. з Белгорода наказувалось чугуївському воєводі: «...і ти б по указу Великого Государя Святогорського монастиря, що на Сіверському Дінці, ігуменові Корнилію з братією для захисту від неприятеля наказав дати в Чугуєві півпуда пороху ручного, свинцю п'ятдесят гривеник під розписку» [11, с. 36].

А в березні 1679 р. архімандрит і братія Святогорського монастиря били чолом царю: «Злидні, государ, нам монастирські від приходу неприятельських людей і під час проїзду, неприятельські люди часто нам, богомольцям твоїм, кримські та татарські, азовські докучають і в дорозі братію в полон беруть, боронитись нам, богомольцям твоїм, нічим – пороху й свинцю не маємо, звідки ж настанчися його стільки? І, милосердний государ цар і Великий князь Федір Олексійович всія Великої, і Малої, і Білої Русі самодержець, пожалуй нам, богомольцям твоїм, накажи нам дати свого, государ, утримання в наш убогий монастир: пороху й свинцю, як тобі, Великий государ, про нас, государ, богомольцях твоїх, відомо стане. Цар, государ, змилуйся» [25. – Ф. 210. – Оп. Белг. ст. – Спр. 886. – Арк. 74]. У монастир дещо пізніше було послано два пуди «зілля ручного» та пуд свинцю [25. – Ф. 210. – Оп. Белг. ст. – Спр. 886. – Арк. 77-78].

Варто сказати, що монастир недаремно прохав про присилку пороху та свинцю, бо він постійно страждав від нападів. Документи чомусь зберегли більше відомостей про напади українців, ніж татар. Так, у 1645 р. полковник Василь Богун, який називав себе отаманом Іваном Богуном, разом з Семеном Забуським (його пізніше поляки призначили гетьманом) нападають на Святогорський монастир [25. – Ф. 210. – Оп. Белг. ст. – Спр. 886. – Арк. 24]. Монастир був розорений черкасами, які ще й захопили царську жалувану грамоту [17, с. 57]. У 1668 році, під час повстання І. Брюховецького, Святогорський монастир було знову пограбовано, розорено церкву Успіння Богородиці [25. – Ф. 210. – Оп. Белг. ст. – Спр. 886. – Арк. 46]. У 1676 році монастир

знову пограбували, архімандрит Дорофея потрапив у полон, укотре вкрали жалувану царську [25. – Ф. 210. – Оп. Белг. ст. – Спр. 886. – Арк. 85].

У 1679 році татари робили постійні напади на прикордонні міста Слобожанщини. Наприклад, Маяки два тижні були в осаді. У листопаді місяці татари, зазнавши поразок від українців, вирішили компенсувати свої втрати хоча б за рахунок Святогорського монастиря, а тому захопили архімандрита Іоіля та монастирську братію в полон, а монастир розорили. У 1682 році архімандрит і братія якимось чином звільнились з полону [14, с. 18], швидше за все їх викупили. За архімандрита Феодосія в 1691 р татари також неодноразово турбували Святогорську обитель, зокрема, у жовтні 1691 р. вони полонили намісника о. Паісія [14, с. 19]. Святогорський монастир страждав від татарських набігів майже до 30-х років XVIII ст.

Таким чином, Святогорський монастир у XVII ст. відіграв надзвичайно важливу роль в обороні кордонів Московського царства. Через своє стратегічне розташування Святі Гори ще в XVI ст. були опорним пунктом для російської станично-сторожової служби у Дикому Полі. На початку 20-х років XVII ст., коли найвірогідніше й виник Святогорський монастир, уже не існувало Царевоборисова й ще не було засновано Чугуїв, весь тягар отримання відомостей про переміщення українців та татар і відбиття їх окремих нападів ліг на плечі монахів Святих Гір та московських сторож, що тут перебували.

Зміївський монастир виник пізніше від Святогорського: перші письмові згадки про нього відносяться до 1668 р. [17, с. 95], а Д. І. Багалій стверджує, що Зміївський Миколаївський козацький монастир існував уже в 60-х роках XVII ст. [4, с. 38], тобто є одним із перших поселень Ізюмського полку. Цей монастир також відіграв певну роль в обороні краю, адже мав на озброєнні 2 гармати, мушкети, ядра, порох і олово. Як і Святогорський, Зміївський монастир потерпав від татарських нападів, а тому в XVIII ст. був обнесений кам'яною огорожею [3, с. 392].

Варто сказати, що, окрім Святогорської і Зміївської обители, серед монастирів Слобожанщини гармати мав лише Дивногорський монастир із Острогозького полку.

Святогорський і Зміївський монастирі розташовувались на берегах Сіверського Дінця, третій же монастир Ізюмського полку, Гороховатська пустинь, був на Осколі. На всьому Нижньому Приоскіллі це був єдиний монастир за всю його історію. Але, на привеликий жаль, про нього практично ніхто не знає (навіть більшість дослідників, не кажучи вже про широкий загал).

У місцевому краєзнавстві [10; 23] через брак історичних джерел XVII-XVIII ст. з минулим Гороховатської чоловічої пустині пов'язана певна плутанина, і це передусім стосується часу виникнення монастиря та його назви. Зовсім не з'ясовано місцезнаходження монастиря, його роль в освоєнні краю, сторінки історії та ін.

Щодо назви, то в різні часи він називався порізно: Боровенська пустинь, Борівський монастир, Гороховатська Богородична пустинь, Борівський чоловічий монастир. Це пов'язано з тим, що монастир декілька разів змінював своє місцеположення.

За цими документами Білгородського столу Розрядного приказу, Боровенську пустинь заснував у 1664 р. чернець Монасій «на усті Боровенського колодязя на річці Оскіл». Ця пустинь пізніше й стала Боровенським (або Борівським) монастирем. Як зазначається в цих же документах, у 70-80-х роках XVII ст. цей монастир «влячил жалкое существование» [9, с. 52].

Варто сказати, що Борівський монастир є другим за часом виникнення населеним пунктом Нижнього Приоскілля (після Царевоборисова, який збудовано в 1599 р.) і першим на лівобережжі Оскола. За документами, Дворічна заснована в 1666 р., Радьківка вперше згадується в 1668 р., Гороховатка (Остропілля) – в 1670 р., Сеньків – у 1670 р., Куп'янськ (Купенка) засновано в 1675 р. (за іншими даними в 1662 р.), Кам'янка заснована в 1679 р., а Борівський монастир (Боровенська пустинь) заснований на декілька років раніше від них, а саме в 1664 році [9, с. 52, 74-76; 18, с. 204, 225, 227, 229]. Після будівництва Ізюмської захисної смуги в 1680 р. Борівський монастир було перенесено на правий берег Оскола до «підшови скель Гороховатських» [17, с. 113], від яких і отримав свою нову назву. Причиною перенесення монастиря на 4 км нижче за течією Оскола, під безпосередній захист Гороховатської (Остропільської) фортеці, була зростаюча загроза татарських нападів на лівобережжя, після того як правобережжя Оскола було обезпечене Ізюмською

оборонною лінією, фортецями уздовж Оскола, новозбудованою великою кріпостою Ізюмом на Сіверському Дінці та створенням Ізюмського слобідського полку.

Розглядаючи монастирську колонізацію, не можна обминути питання земельних володінь монастирів, адже, саме господарюючи на своїх володіннях вони й сприяли освоєнню навколишніх територій.

Після заснування Святогорському монастирю царським урядом було пожалувано значні угіддя: «...володіли того монастиря колишні ігумени й будівничі угіддями: річкою Сіверським Дінцем, рибними ловлями, затоками, і озерами, і лісом, і сінокосами, і всілякими угіддями обабіч Сіверського Дінця від гирла річки Оскіл вниз по Дінцю по Козацькі Юрти, та до Сударева, та по річку Чорний Жеребець, а з іншого боку по річку Бахмут; та в тих же монастирських урочищах вище Святогорського монастиря через річку Сіверський Дінець був перевіз на Торські озера, і тим перевозом володіли того монастиря попередні ігумени й будівничі з братією ...» [25. – Ф. 210. – Оп. Белг. ст. – Спр. 886. – Арк. 1].

У період подальшого заселення цієї території, відбувалося зменшення володінь монастиря: «...у минулому в 172 [1664 р.] році, як побудоване місто Маяцьке нижче Святогорського монастиря на тій же річці Сіверський Дінець, монастирські угіддя, ліси, і сінокоси, і рибні ловлі у [Святогорського монастиря] всі відняті та віддані місту Цареборисову, і Маяцькому, й новозбудованому Солоному, а перевіз, що був на річці Дінець у монастирських володіннях, той перевіз віддано місту Маяцькому « [25. – Ф. 210. – Оп. Белг. ст. – Спр. 886. – Арк. 2]. Після цього розмежування у Святогорського монастиря залишилася лише десята частина від вперше пожалуваних урядом земель [3, с. 384-385].

До речі, з моста, який був збудований у Маяках замість, напевно, зруйнованого перевозу (про нього в документах вже більше не згадується) за рік отримували мита 497 рублів та 21 алтин, а монастир отримував компенсації 5 рублів та пуд воску, які виплачувалися разом з ругою [25. – Ф. 210. – Оп. Белг. ст. – Спр. 886. – Арк. 5].

Протягом XVIII ст. землі та угіддя Святогорського монастиря дещо зросли Так, із актів Святогорського монастиря 1701 р. дізнаємося про купівлю багатого млина на р. Осколі, під м. Куп'янськ. За ігумена Іони 5 лютого 1705 року цареборисівський козак Самуїл Ситник продав Святогорському монастирю млин із землями на річці Студенок [14, с. 19].

Зберігся й документ – договірний запис від 8 травня 1710 року, де мова йде про придбання нових земель: від куп'янського жителя, пана Герасима Степановича, був прийнятий хутір його на р. Осинівці під Куп'янськом, ціною в 700 золотих, а крім того, віддано було там же землю з млином, але за умови, що лише половина прибутків з млина буде йти на користь монастиря [14, с. 20].

В акті від 24 червня 1726 року зустрічаємо: «Іван Кривий, який виріс і вивчився в Святогорському монастирі, віддав монастирю спадкові землі на р. Дону». Цього ж року архімандрит Митрофан Шеїнков придбав монастирю дві луки на р. Осинівці і одну біля Цареборисова у цареборисівського сотника Андрія Самборського [14, с. 21]. На момент закриття в 1788 р володіння Святогорського монастиря складала 26124 десятин землі [25. – Ф. 16. – Оп. 3. – Спр. 693, ч. 3. – Арк. 179-179 зв.].

Зміївський Миколаївський козачий монастир володів значно меншими угіддями, ніж Святогорський, але значну частину їх він отримав від царського уряду. Збереглися документи зі свідченнями про відмежування Зміївському монастирю земель у 1678, 1679 та 1689 роках. Також монастир розширяв угіддя за рахунок купівель: в 1673 р. у белгородського посадського чоловіка було придбано в Зміївському повіті в селі Мохначах на р. Сіверському Дінці млин із двором і винницею; у 1680 р. куплено млин на р. Гнилиці, у 1687 р. й 1689 р. монастир придбав ріллю та сінокоси навколо р. Ольшанської [17, с. 96-97]. На момент закриття Зміївському монастирю належало 9151 дес. різних угідь [16, с. 169].

Гороховатська пустинь за відомостями генерального межування 1784 р. мала 2344 десятин, у тому числі лісу 88 десятин, ріллі 728 десятин, сінокосу 1157 десятин. Стосовно формування цих володінь, то залишилося лише два документи: акт 1698 р. на продажу Гороховатській обителі земель в Гороховатці та посмертне пожертвування монастирю від Андрія Лиховена млина й пасіки [17, с. 114].

Землеволодіння інших монастирів Слобожанщини були такими: Курязькому монастирю належало – 3124 дес., Харківському Покровському – 3949 дес, Сіннянському – 4730 дес., Охтирському – 5774 дес., Острогоський Пятницький і Дивногорський Успенський монастирі мали тільки в слободах Лиски, Селявна і Верхня Полубянка 17 447 дес. землі; усього монастирської землі на Слобожанщині нараховувалось – 84195 дес [16, с. 169]. Земельні ж володіння монастирів Ізюмського слобідського полку склали 37619 десятин, тобто охоплювали ледь не половину всіх чернечих угідь Слобожанщини.

Із першої чверті XVIII ст. у монастирів Ізюмського полку починають з'являтися піддані, які обробляли монастирські землі. Святогорському монастирю за переписом Хрушова 1732 року монастирю належало 190 душ. З часом кількість підданих монастиря зростала: 1773 р. – 987 осіб чоловічої статі, 890 – жіночої [26. – Ф. 1710. – Оп. 2. – Спр. 1201. – Арк. 61 зв.], 1778 р. – 1160 душ [26. – Ф. 1710. – Оп. 2. – Спр. 1766. – Арк. 70 зв.], 1780 р. – 1221 душа [26. – Ф. 1710. – Оп. 2. – Спр. 2281. – Арк. 25 зв.], 1788 р. (опис майна монастиря) – 1418 осіб чоловічої статі, 1195 – жіночої [25. – Ф. 16. – Оп. 3. – Спр. 693, ч. 6. – Арк. 179, 269]. Зміївський монастир володів слободою Гомольшею, де проживало 194 осіб чоловічої статі [17, с. 95]. За «Відомостями до Генерального плану Куп'янського повіту за станом на 1785 р.» при Гороховатській пустині було 20 дворів, де проживало 122 чоловіки і 124 жінки. Також цьому монастирю належав хутір Боровий (пізніше названий Чернецький, сучасне с. Чернещина Борівського району Харківської області) з числом дворів 35 та 122 особами чоловічої й 125 особами жіночої статі [24. – Ф. 24. – Оп. 3. – Спр. 7. – Арк. 100 зв.-101, 105-106].

Інші монастирі Слобідської України володіли такою кількістю підданих: Ахтирський Троїцький – 226 душ [17, с. 73], Михайлівська Предтечева пустинь – 52 чол. статі, 52 жіночої статі [17, с. 91], Краснокутський Петропавлівський – 220 чол. статі, 221 жіночої статі, Сіннянський Покровський – 600 душ [17, с. 101].

Таким чином, хоча на території Ізюмського слобідського козацького полку було лише 3 монастирі, вони відіграли велику роль в його колонізації. По-перше, два з цих монастирів (Святогорський та Гороховатський) були найдавнішими населеними пунктами в районі свого виникнення, а відповідно першими й почали освоєння навколишніх земель. По-друге, Святогорський та Зміївський монастирі брали участь в охороні Слобожанщини від татарських нападів, що було нехарактерно для всіх інших слобідських монастирів. По-третє, монастирі Ізюмського полку володіли найбільшими земельними володіннями та більшою кількістю підданих порівняно з іншими чернечими обителями Слобожанщини, а тому й могли справляти більший колонізаційний вплив.

Література

1. Акты Московского государства, изданные императорскою Академиєю наук.– СПб.: Типография императорской Академии наук, 1890. – Т. 1. – 766+44 с.
2. Акты Московского государства, изданные императорскою Академиєю наук.– СПб.: Типография императорской Академии наук, 1894. – Т. 2. – 773+45 с.
3. Багалій Д. І. Вибрані твори. В 6 томах. – Х.: Вид-во НУА, 2007. – Т. 5. – 576 с.
4. Багалій Д. І. Історія Слобідської України. – Х.: Дельта, 1993. – 255 с.
5. Багалей Д. И. Очерки из истории колонизации степной окраины Московского государства. – М.: Тип. ун-та, 1887. – 571 с.
6. Герберштейн С. Записки о Московских делах. – СПб.: Унив. тип., 1908. – 280 с.
7. Горчакова Е. Краткое описание Святогорской Успенской общежительной пустыни. – Х.: Епарх. тип., 1916. – 35 с.
8. Дедов В. Н. Святыя Горы: от забвенья к возрождению. – Славянск: Печатный двор, 2004. – 220 с.
9. Загоровский В. П. Изюмская черта. – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1980. – 238 с.
10. Історія міст і сіл УРСР. Харківська область. – К.: Головна Редакція Української Радянської Енциклопедії, 1967. – 1001 с.
11. Кулжинский Г. История Святогорской Успенской общежительной пустыни. – М., 1908. – 180 с.

12. Материалы для истории колонизации и быта Харьковской и отчасти Курской и Воронежской губернии в XVI-XVIII вв., собранные в различных архивах и отредактированные Д. И. Багалеем. Т. I. – Х.: Изд. ист.-филол. об-ва, 1886. – 358 с.
13. Пірко В. О. Заселення Донеччини у XVI-XVIII ст. (короткий історичний нарис і уривки з джерел). – Донецьк, 2003. – 180 с.
14. Святогорская Успенская общежительная пустынь.– М.: В Типографии Бахметева на Малой Дмитровке, 1868. – 132 с.
15. Слюсарський А. Г. Слобідська Україна. – Х.: Харківське книжкове видавництво, 1954. – 280 с.
16. Слюсарский А. Г. Социально-экономическое развитие Слобожанщины (XVII-XVIII вв.). – Х.: Харьковское книжное издательство, 1964. – 460 с.
17. Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии. – Х.: Райдер, 2004. – Т. 1. – 328 с.
18. Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии. Отд. 5. – М., 1859. – 462 с.
19. Фомин П. Церковные древности Харьковского края (Историко-археологический очерк). – Х., 1916. – 181 с.
20. Фомин П. Церковные древности Харьковского края: Историко-археологический очерк. Святогорье // Вера и разум. – № 19-20. – Х., 1913.
21. Татарінов М. В. Монастирі Слобідської України та Харківської губернії (кінецьXVIII – початок XX ст.) // Вісник Харківського університету. – 1998. – № 401: Серія Історія України. – Вип. 2. – С. 348-361.
22. Овчаренко Є. Земельна власність у Слобідській Україні в XVII-XVIII вв., її походження і форми Записки історико-філологічного відділу УАН. Праці історичної секції. – К., 1927. – Кн. XI. – С. 41-102.
23. Кириченко І. Гороховатка в давнину // Трудова слава. – 11 грудня 1970 р. – № 136. – С. 2-3.
24. Державний архів Харківської області.
25. Російський державний архів давніх актів.
26. Центральний державний історичний архів України в м. Київ.

Т. А. Исаев

Монастырская колонизация Изюмского слободского казачьего полка

В статье рассматривается проблема монастырской колонизации Изюмского слободского казачьего полка. Освещено историографию вопроса, определено время возникновения монастырей Изюмского казачьего полка, исследовано вопрос формирования их владений и количество монастырских подданных, охарактеризовано участие монастырей в обороне Слобожанщины. Определено особенности монастырской колонизации Изюмского полка сравнительно с другими слободскими полками.

Ключевые слова: Изюмский слободской казачий полк, монастырская колонизация, Святогорский Успенский монастырь, Змиевской Николаевский казачий монастырь, Гороховатская Рождество-Богородичная пустынь.

T. O. Isaev

Monasterial colonization of the Izyumskiy slobodskiy cossack regiment

The problem of monasterial colonization of the Izyumskiy suburb cossack regiment is examined in the article. Historiography of question is lighted up, time of origin of monasteries of the Izyumskogo cossack regiment is certain, the question of forming of their domains and amount of monasterial подданных is probed, participating of monasteries is described in the defensive of Slobozhanschiny. The features of monasterial colonization of the Izyumskogo regiment are certain comparatively with other regiments.

Key words: Izyumskiy slobodskiy cossack regiment, monasterial colonization, Svyatogorskiy the Uspenskiy monastery, Zmievskoy the Nikolaevskiy cossack monastery, Gorokhovatskaya Rozhdestvo-Bogorodichnaya pustyn.